

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ
Факультет соціальної та психологічної освіти
Кафедра психології

Микульський Дмитрій Андрійович

ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ САМОЦІННОСТІ ОСОБИСТОСТІ
В ПРОЦЕСІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ

спеціальність 053 Психологія

РЕФЕРАТ
магістерської роботи
за освітньо-професійною програмою «*Психологія*»

Науковий керівник:

кандидат психологічних наук

Шулдик Анатолій Володимирович

Умань – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП

Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ САМОЦІННОСТІ

- 1.1. Визначення категоріального апарату теорії розвитку самоцінності особистості в процесі соціалізації
- 1.2. Система понять «особистість», «соціальний розвиток», «формування особистості», «виховання», «соціалізованість», «ресоціалізація» як чинники самоцінності
- 1.3. Формування ідентичності особистості як функція розвитку самоцінності в процесі соціалізації
- 1.4. Адаптація як функція процесу розвитку самоцінності особистості в процесі соціалізації

РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ОКРЕМИХ АСПЕКТІВ РОЗВИТКУ САМОЦІННОСТІ ОСОБИСТОСТІ В ПРОЦЕСІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ

- 2.1. Дослідження окремих моделей соціалізації особистості в розвитку самоцінності
- 2.2. Програма – тренінг розвитку самоцінності учнівської молоді

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ВСТУП

Актуальність дослідження. Проблема самоцінності особистості, її природи, структури, як вузлова центральна проблема дорослішання людини, особливостей її розвитку, незважаючи на численні дослідження, проведені в цій області, залишається ще багато в чому загадковою для психології. Актуальність наукових пошуків у цьому напрямку зумовлена суспільними потребами, пов'язаними із вивченням самоцінності особистості упродовж періоду дорослішання, і, водночас, недостатньою теоретичною та практичною розробкою цієї теми в психологічній науці.

Актуальність дослідження проблеми соціалізації особистості зумовлена, перш за все, потребою отримання обґрунтованих даних про закономірності формування особистості у відповідності зі змінами суспільства, його системи соціальних цінностей. Знання закономірностей та механізмів процесу соціалізації особистості потрібно для створення методологічних засад організації системи виховання, яка здатна була в ситуаціях швидких соціальних змін управляти умовами формування особистості як тими формами діяльності, в які включається людина на основі потреб соціально-економічного розвитку суспільства та потреб самореалізації особистості в процесі освоєння будь-яких сфер людської життєдіяльності. Оскільки в кризові періоди розвитку суспільства системи життєвих смислів, базових цінностей, моральних та інших ідеалів є дуже нестійкими, то проблема соціалізації особистості в такі періоди стає особливо актуальною.

Соціалізація є надзвичайно важливим процесом як для суспільства, так і для окремих індивідів. В цьому процесі не тільки сама людина набуває якостей, необхідних їй для життєдіяльності в суспільстві, але й відбувається становлення самооцінки особистості, всього соціального досвіду, тобто світу людини. Соціалізація особистості забезпечує спадкоємність історичного розвитку. Цей процес відбувається завдяки складним соціальним, соціально-психологічним, психологічним механізмам, які діють в інтегральній єдності.

Несоціалізованих людей не буває. Асоціальна поведінка – результат упущень в ході соціалізації.

Соціалізація індивіда як становлення самоцінності зрілої людини, передбачає обов'язкове поетапне засвоєння індивідом виділених трьох рівнів соціально-культурних систем формотворень людини. Переорієнтація індивіда з однієї системи формотворень на іншу в процесі соціалізації відбувається з метою поступового входження його в загальний соціальний простір через розширення та узагальнення соціальних відносин між усіма індивідами – членами суспільства.

Відзначаючи численні теоретичні й експериментальні дослідження, у ході яких вивчалися особливості виникнення і формування самоцінності в структурі самосвідомості, психологічні засади даної проблеми досліджували такі вчені: К. Абульханова-Славська, А. Асмолов, Л. Божович, М. Боришевський, А. Брушлінський, І. Гофман, В. Зінченко, П. Чамата, І. Чеснокова, Л.С. Просандеєва.

Автори визначають самоцінність як “реальне духовне утворення самосвідомості особистості і суспільства”, “ядро духовного світу особистості”, що є “передовсім продуктом духовно-практичного освоєння світу, результатом самопізнання інтересів і потреб, життєвої мети та ідеалів”. Перебуваючи у залежності від впливу складових соціуму (суспільства, колективу, групи, сім'ї), самоцінність людини знаходить своє вираження у «динамічному саморозвитку особистості, її здібностей і творчої індивідуальної самоактуалізації протягом усього життя”. Самоцінність не є просто продуктом самосвідомості у процесі інтеріоризації зовнішніх впливів, а й сама, формуючись, справляє вплив на діяльність і поведінку суб'єкта, його цілі, завдання, методи взаємодії з оточуючою дійсністю. Автори підкреслюють, що самоцінність спрямовує і визначає не окремі поведінкові прояви, а значущість буття людини в цілому з погляду її фундаментальних інтересів і перспектив розвитку. Можливість повної всебічної самореалізації є, власне, призначенням самоцінності людини.

Мета дослідження: На основі аналізу наукової літератури визначити особливості розвитку самоцінності особистості, взаємозв'язок самоцінності та соціалізації та провести дослідження рівнів розвитку самоцінності учнів.

Завдання дослідження:

1. Здійснити аналіз наукової літератури, проблеми розвитку самоцінності особистості в процесі соціалізації.
2. Визначити особливості взаємозв'язку розвитку самоцінності та соціалізації особистості.
3. Провести дослідження рівнів розвитку самоцінності учнів та чинників підвищення її рівня.
4. Розробити програму тренінг розвитку самоцінності учнівської молоді.

Об'єкт дослідження: вплив соціальних чинників на процес формування свідомості особистості та її самоцінності.

Предмет дослідження: розвиток самоцінності особистості в процесі соціалізації учнів.

Методи дослідження: теоретичні (теоретико-методологічний аналіз, класифікація та систематизація наукових джерел, порівняння й узагальнення даних теоретичних та експериментальних досліджень тощо); емпіричні (спостереження, бесіди, анкетування, психодіагностичне тестування; методи обробки даних. Методи «Мозкової атаки» методика О.Г. Посипанова, розроблена на основі текстів опитувальника Н. Снайдера та шкали «self-monitoring»).

Теоретичне значення роботи полягає в тому, що - поглиблено та уточнено сутність поняття самоцінність, дістали подальшого розвитку наукові уявлення про взаємозв'язок рівня розвитку самоцінності та соціалізації особистості.

Практичне значення одержаних результатів визначається тим, що отримані у процесі дослідження дані можуть бути використані вчителям, практичними психологами, батьками з метою підвищення рівня розвитку самоцінності та соціалізації особистості учня.

Експериментальна база дослідження. Дослідницька робота виконувалася на базі загальноосвітньої школи I-III ступенів № 9 ім. М.П. Бажана міста Умань. У дослідженні взяли участь 23 учні.

Апробація результатів дослідження: основні положення, висновки й результати дослідження обговорювалися на засіданні кафедри психології Уманського державного педагогічного університету, висвітлено в доповіді на Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції «Теорія та практика психокорекції особистості» (м. Умань, 18 березня 2021 р.).

Структура та обсяг роботи. Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел. Основний зміст роботи викладено на 94 сторінках комп'ютерного тексту.

Висновки. У процесі дослідження нами виконані поставлені завдання, а саме: здійснено аналіз наукової літератури, проблеми розвитку самоцінності особистості в процесі соціалізації, визначено процес взаємозв'язку розвитку самоцінності та соціалізації, проведено дослідження рівнів розвитку самоцінності учнів, розроблено програму тренінг розвитку самоцінності учнівської молоді.

У випускній кваліфікаційній роботі представлено теоретичне узагальнення, обґрунтування та практичне розв'язання проблеми розвитку самоцінності в процесі соціалізації. Ми дотримуємось думки, що самоцінність – це процес самовизначення і становлення соціальної ідентичності особистості, передумовою якого є активне включення індивіда в різні соціальні спільноти. Самоцінність - це безумовне прийняття себе, незалежно від зовнішніх факторів і власних реакцій на навколишній світ.

У результаті соціалізації людина оволодіває не тільки системою знаків і символів, але й способами мислення, характерними для даного суспільства. Щоб транслювати будь-які цінності іншим, індивід сам повинен мати деякі цінності, бути самоцінним, усвідомлювати свою цінність. На рівень розвитку самоцінності впливають наступні чинники: «особистість», «соціальний розвиток», «формування особистості», «виховання», «соціалізованість», «ресоціалізація». Соціалізація – це процес входження індивіда до різних

спільнот, колективів і груп людей на підставі засвоєння норм, ідеалів, цінностей шляхом виховання та навчання. Соціальна діяльність (праця, спілкування, пізнання, гра, навчання) є головним чинником соціалізації.

У якості змістовних елементів самоцінності виступають цінності, погляди, знання, уявлення, ідеї, щодо власної неповторності та індивідуальності. Структуру самоцінності, за Л.Є. Просандєєвою, складають:

- “оцінно-пояснювальний компонент; - інтегративно-орієнтаційний; - мотиваційно-спонукувальний компонент. Процес формування самоцінності має поступальний характер і починається з усвідомлення своїх можливостей у процесі діяльності. В ході власної творчої активності відбувається “засвоєння дитиною об’єктивно заданих цінностей людської спільноти та постійне відкриття і утвердження себе як соціального суб’єкта.

У процесі дослідження визначено, що особливості взаємозв’язку розвитку самоцінності та соціалізації особистості полягають в наступному: готовність індивіда змінювати норми і стандарти поведінки в залежності від наявної ситуації та її зміни в групі, здатність швидко підлаштовуватись, з великою легкістю знаходити декілька варіантів виходу з наявної ситуації і пристосовуватись до нестабільних умов, готовність змінювати свою поведінку у відповідності за стандартами групи, які можуть відрізнитися від суспільних, вміння розпланувати послідовність дій і стежити за їх виконанням, оригінальністю моделювання стратегій поведінки, уміння виходити з кризових ситуацій.

Нами проведено практичне дослідження рівнів розвитку самоцінності учнів в процесі соціалізації. Встановлено, що високий рівень розвитку мають 14 учнів (60 %). Вони характеризуються стратегією поведінки, що забезпечує готовність індивіда змінювати норми і стандарти поведінки в залежності від наявної ситуації та її зміни в групі. Характерне швидке переключення з однієї ситуації на іншу. Це пояснюється тим, що велику значимість для них становить емоційний компонент діяльності, що дозволяє їм швидко переключатися. Це зумовлює їх здатність швидко

підлаштовуватись, з великою легкістю знаходити декілька варіантів виходу з наявної ситуації і пристосовуватись до нестабільних умов. Учні з високим рівнем розвитку самоцінності характеризуються стратегією поведінки, яка дає можливість орієнтуватися в ситуації, що змінюється за невідомими наперед принципами. Ця стратегія виявляється у можливості знаходити і втілювати інновації, характеризується оригінальністю моделювання стратегій поведінки, вміння виходити з кризових ситуацій. Ця стратегія є особливо важливою для розвитку самоцінності в перехідних, нестабільних умовах і потребує високого рівня економічної культури особистості.

Середній рівень розвитку самоцінності в процесі соціалізації виявився у 7 – ми учнів (30 %). У них наявні внутрішні механізми включення в різні групи (територіальні, професійні та ін.). В них переважає стратегія поведінки, що забезпечує готовність змінювати свою поведінку у відповідності за стандартами групи, які можуть відрізнятися від суспільних. Така стратегія соціальної адаптації частіше застосовується в більш-менш стабільних групах, де сформовано певні традиції та звичаї. Цю поведінку слід відрізнити від сліпого підпорядкування високо нормативної людини. Якщо група відмовляється від своїх планів, то такі учні легко наслідують поведінку групи, у той час, як нормативна буде продовжувати реалізацію планів, навіть якщо вони втратили всякий сенс.

Низький рівень розвитку самоцінності мають 2 учні (10 %). Характеризуються низьким рівнем загальної адаптивності. Соціальна адаптація досягається за рахунок суворого дотримання загальноприйнятих правил і норм, тобто за рахунок високої нормативності поведінки. Людина не переступає традиційних норм. Люди з такою стратегією живуть вчорашнім днем. В ситуаціях, коли виникають нові явища і проблеми у взаємодіяльності, їм неможливо адаптуватися, керуючись своєю традиційно-нормативною стратегією поведінки, бо соціум і зовнішнє середовище ними сприймаються як щось незрозуміле і загрозове.

Внаслідок реалізації програми-тренінгу розвитку самоцінності учнівської молоді була досягнута позитивна динаміка змін рівнів розвитку самоцінності, зокрема, кількість учнів із високим рівнем самоцінності збільшилася із 60 % до 75 % , в середньому рівні зменшилась із 30 % до 20 % і з низьким рівнем розвитку самоцінності зменшилась із 10 % до 5 %. Це дає підстави стверджувати про ефективність реалізованої нами програми-тренінгу розвитку самоцінності особистості.